

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԲՈՒԽԱԿԻ

ՆՈՐԱՅՐ Ն. ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻՈՅ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐԵՎԱԿԱՆ)

Լ. 685. “Մաներն երնջու, եւ այլն: = Տես զստցդն ի համարն 29:

Ա. 2027. “Մարնատան? Ախալ գրած կ'երեւի բժշկարան մեր, թէ Հայք այսպէս կ'ըսեն Մանրագորհն:

= Ուղիղն է Մարմարակ, զոր տես ի թ. 2026, 950, մի յանուանց Լօշտակի Սուրբ Ըստուածու, թարգմանութիւն պարսկականին Մէրտէ-Պէտակ (Մէրտէ-Տ = Մարդ, կէտէ = խոտ), — Մարտածուկի, թարգմանութիւն յունականին Անձրօսան թօս¹ (Անջր, սեռական անձրօս = Այր, Մարդ, Անթօս = Ծաղիկ). այս է որ ի բժշկարանի գրեալ է խանդարմամբ Ամառ-Բնաւու, զորմէ կ'ըսէ Հ. Ըլիշան ի թ. 950, երես 225. “Չեմ կարծեր որ հիմայ այսպիսի անուն լսուի, բայց եթէ ստոյդ գրուած է կրնար նշանակել Անմասն ծաղիկ. ուրիշ օրինակ մի աւելի օտար կամ այլայլեալ գրէ Մարմարանին:

Կան ի սմին թ. 950, երես 225, եւ այլ ուղղելիք. “Արապք Գործոն Ըլ-պաղա կոչեն [զՄարդաշաղիկն] ։ ոչ պաղա, այլ դաշտ, այս ինքն Սպիտակ, ինչպէս կը գրուի ի թ. 3260, Քարծոն Ըլ-դաշտ: Գէորդ կ'ըսէ. “Աէֆիյանտ [= Սպիտակ Որթ]², է ծառ իմ՝ որ ունի զպտուղ կարմիերանգ որպէս զողկոյզ խաղողոյ, որով խաղախորդք, այսինքն Տէղուող զրորթս յօրինեալ կազմեն. արպ. Քէրմէն էւ-դէշտ [= Որթ սպիտակ]. թուրք. Աէ անուն, [գլ. Vigne blanche, Bryone, Couleuvrée]. տես անդ Քէրմէն էւ-դէշտ ի բառն Խէրուտարու:

“Ալասն խոտին որ Լօշտակ ասեն ոմանք, յօյնն Ապիասլեղի? կոչեն, ընթերցիր Ամուլսուկի, յն. “Աբուլոս լեսուչի [= Որթ սպիտակ], գլ. Brioine (կամ Bryone), vulgairement Vigne blanche.

“Լաւ եւ ստուգագոյն գրէ ուրիշ մէկն. “Այս Լօշտակիս նշանն այս է... հերն զետ Զմբկի լինի, պտուղն կարմիր եւ սեւ. խակն կանաչ ի վերայ սեկացն? գործին: Կիտադրելի է “խակն” կանաչ. ի վերայ սեկացն գործին. այս ինքն՝ երբ պտուղն խակ է՝ կանաչ է գոյն³. իսկ “ի վերայ սեկացն գործին կը պարզուի Գէորգայ ըստավն՝ թէ Սպիտակ Որթց (Աէֆիյանտ):

պտղովք “խաղախորդք զմորթս [= զսեկն] յօրինեալ կազմեն: Տես Սեկ եւ ի թ. 1325. “Սպունք ասեն, զոր գրոց կազմովքն ունին ողեւն թանան:

Յերես 223, ի նմին թ. 950, կը նշանակուի արաբերէն անուն Լօշտակի Սուրբ Ըստուածու, որ եւ ի թ. 1979 կը գրուի Սէրբ էւ Քէնտրոն: Փափագելի էր որ Հ. Ըլիշան գնէւ ամենուրեք զստուգարանութիւնս արաբերէն եւ պարսկերէն բառից: Վերսիշեալդ կը թարգմանուի ըստ D'Herbelotի, “Sirag ա cothrob = Lucerna daemonum, quia noctu luceat,” (Կելսիոս, Հ. Ա. 10): Ըստ այսու Սուրբ [Սէրբ] Ըստ-Սուրբյանի, յերես 224 (տպ 124), կը թարգմանուի ճրագ Սուրբյանի:

Ծանօթութեան:

1. 2իք Անձրօսան թօս բառ յ'Alex. այլ նովին կազմութեամբ այլ բուսոյ անուն մի, “Անձրօսաւոն [= Մարդոյ արիւն], գլ. Androsème ou Toute-saine. կայ եւ Հանձրօսաւոն [= Մարդոյ գեղ, կամ դարման], գլ. Acéta bulaire, zoophyte autrefois pris pour une plante. բայց բժշկարանի ըստելն (Հայբառ-Հայ, երես 224—225), “Գեղ մի կայ Մարտածուկի ասեն. Հելենացիք զդորա անունն Ամառ-Անուն ասեն,” ի հաւանեցնէ զիս կարգալ Անձրօսան թօս, թերեւս Ստորին յունարէնի մէջ գտնուի:

2. Կամ Սպիտակագոյն Տունկ, ըստ Բժշկարանի. որ եւ Սպիտակ Այդի. տես ի համարն ձի:

3. Համեմատէ. “Պտուղն [Հունի] նման Զիթապտղի. էւ յորժամ իսկ է՝ ն-իսանան է, յորժամ համի կարմիր լինի որպէս արիւն, Հայուանի, թ. 1715:

Ա. 2030. “Մարս?”, եւ այլն: = Ուղիղն է Մար, Ալեւորեակ կամ Ալեւորուկ. գլ. Marum. տես ի համարն 29 Դէմ. Թիւ 7:

Ա. 2106. “Մոնի. Մոշայ ծառն ըստ Համշէնցւոց. ըստ այլօց՝ “տեսակ մի թերեւներն աւելի Ուռիի տերեւներու կը նմանին, ոլորուելով բարձրացած մեծ ծառ է, (Արշրատ, Իւ, 430): Ուրիշ մի թերեւներէն ըղունք կոչէն:

= Այդ ըղունք աղունք կարծել կու տինձ որ Մոնի նօյն է ընդ Մանէ որ կը յիշուի թ. 1971. քանզի ի հաւաքման ուրեք գաւու ուական բառից (22 Ս. Պաղարու) գտած եւ “Մանի ըղունք”: Ուղղագոյն թուի Մանէ, որ կ գրեալ եւ ի համառօտ բանին վերնագրից “Յաղագս ծառոց, (տես ի համարն Հթ, ծան. 2 “Անձնին, Գլքին, Մանէն, Հացին, Կեչին,

Խածին, (Հայք եւ Խոշի առանձին առանձին յիշուելով՝ չեմ կարծեր որ Խածի՝ “Խանգարեալ հնչմամբ Հացի Ծառն, ըլլայ, ինչպէս կը Համարի Հ. Ալիշան, թ. 972): Ի Հանդեմ Ամօրեայ 1895, երես 1855, նոյնպէս կը գրուի. “Մոնի, Սորեւ ուղարկուի:

ՂԴ. 2177 [տպ. 1177]: “Նարգեան = Վայրի Մկնսոխ, եւ այլն: = Ուղիղն է Կորդեան, գլ. Asaret, եւ այլն. տես ի Համարն 2Դ, Դիր. Թիւ 2:

ՂԵ. 3372. “Նարնջիսոտ. Կամարկապցին գրէ Կորդեառ. “Եւ այս խոտն, կ'ըսէ, լեռներն կու բուսանի, հերն՝ որպէս Խորոտի ծաղկին գեղին է, եւ մօտ ու տակն որպէս երկուորն կախ է Ճղերովն ... առ ծաղկովն, քօքովն, ճղերովն, եւ եփէ ջրով, խմէ այդուց (կինն)՝: “Նունէ, կամարկապցին Կորդե, նոյնպէս եւ բացատրութիւնը խոտնակ կամ սիսալ է. “Այս խոտն լեռներն կու բուսնի, հերն որպէս Խորոտի (թուի Հօրօտն), ծաղկին գեղին է, յիշէ եւ զտակն եւ զջղերն: Ուրիշ Բժշկարան մի գրէ. “Հերն որպէս Միորուի է. ծաղկին գեղին, եւ մօտ ի տակն որպէս երկուորիք կախ են: Ի նորոց այլ վկայուած է որ բանջարեղին է, եւ քանի որ թարմ է եղով կամ կաթով եփուած՝ ուտուի:”

= Զիք Նարնջիսոտ բառ, ուղիղն է Կորդե կամ Կորդե խոտ: Զգիտեմ թէ սա նոյն է ընդ Կորդե խոտոյ՝ որ ցարդ կը լսուի ի գաւառու ինչ Հայոց, եւ զօրմէ կ'ըսէ Հաւաքող ոմն Գաւառական բառից (22 Ս. Ղաղարու): “Նունէ. խոտ մի է, զօր ժողովեալ գիւղականացն ի մատաղ ժամանակին՝ իւղով կամ կաթամիւ անուշեն եւ ուտեն:” Թուի թէ կամարկապցոյն Կորդե կամ Կորդե է Orchidéa բոյս մի (միտ տիր Երկուորիք բառին), եւ նոյն ընդ Մաշն՝ որ կը գտնուի ի Բժշկարանն Ա (Հայբուռուի, թ. 1983): “Մաշն. Կարեւոր բոյս մի պիտի ըլլայ, որովհետեւ պիտանի բանջարեղինաց կարգին յիշէ հին Բժշկարանն, եւ կ'ըսէ. Ի ըրային տեղ լինի, հերն զէդ Միորուի է, ծաղկին գեղին, եւ մօտ ի տակն երկու կարեւորք [= Երկուորիք] են, զայս բանջարս տակովն եփէ եւ տուր առն եւ կնոջ ամլոց, եւ ծննդականք լինին, թէ այրն ամուլ թէ կին:” Միայն կամարկապցոյ “Լեռներն կու բուսանի, եւ Ա. Բժշկարանի “ի ըրային տեղ լինի, կը տարածային, մնացեալ նկարագիրն ճշդիւ նյոյն է յերկոսեան տեղիսդ, եւ թէ Կորդե Յաշն՝ ամլութեան տեղ կը նշանակուին: Կամարկապցոյ վկայութիւնն ուղղելի է ըստ Ժամուգի Աբրոտոնու (որ ի Հայբուռուին կը գրուի Աբրոտանու, թ. 321 երկից, եւ ի Յան-

կարանին որ կը յիշուի ի թ. 2234: “Այս խոտն լեռներն կու բուսանի, հերն՝ որպէս Սիորուի [ոչ Խորոտի կամ Խորոտի. Թերեւու խստորի], ծաղիկն գեղին է, եւ մօտ ի տակն որպէս երկուորիք կախ է, եւ այլն: Հետեւաբար ջնջելի է եւ գրեալն ի Շալակին, երես 678—679, թ. 1133: “Խորոտ, տես թ. 3372, ուր վկայուի գեղին ծաղիկ ունենալն, եւ այլն, տեսանք որ ի թ. 3372 պէտք է կարդալ. “հերն՝ որպէս Սիորուի, ծաղիկն գեղին է, եւ այլն:

ԱՌԼ է ռամկօրէն Խօրօտ Մօրօտ (Հայբուռուի, թ. 1761), ըստ գրոց Համբուռու և Մամբուռու: Ի նմին տեղուոյ Հայբուռուին կը յիշուին Արուն եւ Մարուն ի Պարսից առասպելաց: Ես եւս վաղ նկատած էի զնմանութիւն “Հաւրուտ եւ Մաւրուտ, ի ընդ “Հարութ վէ Մարութ”, քանզի այսպէս կ'ուղղագրէ Գէորգ, եւ կ'ըսէ. “Են սոքահուակաւոր երկու Հրեշտակք առասպելեալք՝ զօրս մերժեալ Աստուած ի կայից իւրեանց՝ կախեաց ասեն գլխիպայր ի մէջ հորոյ միոց ի Բարելնի [որ կը կոչուի 2աւէ Պատուիլ = Նոր Բարելնի, տես զայս եւս ի Գէորգ], վասն ուսանելույ նոցա զկախարդութիւն, եւ ոբը կամինն զկախարդութիւն, Երթեալ ուսանին ի նոցանէ, Հաւանական է որ Համբուռու և Մամբուռու Հայոց հեթանոսութեան ժամանակի առասպելի մի հետաղերս ունին:

Ծանօթութեան:

1. Համեմատէ ընդ թ. 1751. “Ծաղիկ մի կայ ծիրանի եւ կարմրագոյն է, ի մարդագետինն լինի, եւ ինքն նման է Հրակի ծաղկին, եւ ուերեւն նորութիւն է, եւ այլն:

2. Ագաթանգեղի “Հօրօտն եւ Մուրօտն” (Բ. տպ., Ս. Ղաղարու, երես 480) ուղղելի է ըստ ընտիր Ձեռագրի՝ “Համբուռու եւ Մամբուռուն:” Ճշգր այսպէս եւ Մի. Գոշ յլուական, Լ, երես 36, “Համբուռու եւ Մամբուռուն:

ՂԶ. 2193. “Նզամաղիկ, ըստ Գալիենոսի բառից նոյն է ընդ Բարձուենեկի, Գալ. Գ. կ' կը գրէ. “Արտեմեսին, Եղեւին կամ Նզամաղիկ, Գալ. Ա. “Արտեմեսին, Եղեւին կամ Գնդածառչի [sic], Իսկ Գալ. Գ. “Արտեմեսին, Եղեւին կամ Գնդածառչի, Այս Գնդածառչի ուղղելն նշանակեալ ի Հայբուռուին, թ. 501, “Գալիենոսի բառարանն այլ գրէ. “Արտեմեսին (Ճ. ’Արտեմիսիա [տպ. Արտեմիսիա]), Եղեւին կամ Գնդածաղիկ, Սոյն բոյս է գլ. Արտօմուս, իսկ Բարձուենեւուի յն. Աթրօտոնու, լու. Աբրոտուն կամ Աբրոտոն (որ ի Հայբուռուին կը գրուի Աբրոտան, թ. 321 երկից, եւ ի Յան-

կին), գլ. Aurone, ԳՆԴ-Շ-ՂԷԽ բուսոյ Հնագոյն վկայութիւնն զոր ի Նախնեաց ունինք, կը գտնուի ի Դաւթի Ներգինացւոյ ԱԵՐ-Շ-Շ-ԲԵ-ԱՆ Պ-Շ-Շ-Շ, երեսք 324—325, եւ զոր չի յիշեր Հ. Ալիշան. “Եթէ խառնի [ՃԵԹ] ընդ վարդում, փոփոխէ զջերմ ի ցուրտ, իսկ եթէ ընդ կոչեցելում ԳՆԴ-Շ-Ղ-Խ ի խառնեցի, յայնժամ ի ջերմն փոխէ ցցուրտն”:

Նզամաղիկ անդոյ բոյսն կը գտնուի եւ ի բառագիրս Ռոշքեանի. “Նզամաղիկ, Նշանաւոր խոտ, որպէս Օշնդը, թփոտ [sic]՝ բայց զմեծագոյն եւ զթանձրագոյն տերեւս ունի, կրկին է¹, մին՝ լայնատերեւ, միւսն նեղատերեւ եւ բարակագոյն, ախտից կանանց է դեղ. Artemisia,; “Արթէմիզիա, ըստ մեզ Նզամաղիկ,; Բէստէն: “Artemisia, Եղեւին խոտ, Նզամաղիկ,; Ճամճեան, Բոդ, Խոտ.:

ԾԱՆՈԲԻՆ-ԲՒ-Ն.

1. Այսպէս են ԲԺՇԿ. Ա. “Գնդածաղիկ, ԵՐԴ-Շ-Շ-Շ ԵՆ”, կը յիշէ զայս Հ. Ալիշան ի Թ. 501, եւ կը յաւելու. “բայց չի բացատրեր զանազանութիւնը”, զոր Ռոշքեան կը բացատրէ, թէպէտ եւ կը սխալի Նզամաղիկ դրելով:

ՊԵ. 2194. “Նզայտակ, ըստ Սեբաստացւոց համեմային խոտ մ’է, եւ թուրքերէն կոչուի ԵՐԼ-Ն Հ-Ա-Ն”,:

= Ամիրտոլվաթ ԵՐԼ-Ն Հ-Ա-Ն կը կոչէ զ’նուիկ [= գլ. Serpentine commune, լտ. Arum dracunculus ըստ Լինէի], Թ. 2221, “այնոր համար որ որձան¹ օձու խորիս կու նմանի,; Այս պատճառաւ թուի ինձ թէ եւ Նզայտակ՝ դրելի է նը-ի-ա ռու ի կարգի ն-ու-ի բանջարոյն որ ի Թ. 2221. Ամիրտոլվաթ կըսէ որ եթէ զ’նուիկ բանջարոյ “ռուն մեղող օծես՝ օգտէ քալափին”:

ԾԱՆՈԲԻՆ-ԲՒ-Ն.

1. Յիմ Գաղլ.-Հայ. Բառագիրս Աբյա, անուանած եմ զ’Ետամին, բայց Ամիրտոլվաթայ Աբյայ՝ վեր ի վայր յիշատակեալ յԱՆ-Դ-Ի-Ռ անդուրն թուի գլ. Համբե, զոր այսպէս կը մեկնէ Գաղլ. Ակադիմիոյ Բառարանն. “Tige herbacée sans feuilles ni rameaux, et destinée seulement à porter la fleur et le fruit. La tige du pissenlit, de la jacinthe, est une hampe, Համբեմատէ զոր ինչ կըսէ Ամիրտոլվաթ զ’Ն-ՈՒ-Ի [լտ. Arum dracunculus] բուսոյ, թէ “Ույշան օյունիքի իւ նմանին ընդ հետեւեալ բանս Էմմ. Le Maoutի (Botanique, երես 376). “Les Dracunculus ont leur hampe taillée de noir comme la peau d’un serpent”:

ՊԵ. 2196. “Ներգիւն, Ներգոյն, ըստ բառից Գալիենոսի է Լոտոս, լտ. Lotus: Տես Լուտաս,;:

= Ուղեղն է ԿԵՖԻ-Ն. Տեսի համարն ձեւ:

ՊԵ. 2215. “Սոպարենի, Վայրի ծառ մի որս յն. հոմանիշ գրուած է ԵՐ-Շ-Շ, այսինքն Ելատի, Եղեւին, բուսաբանք Ելատինեան անուամբ (Elatineae) ազգ մի ջրային եւ ցամաքային [տպ. ցամաքացին] խոտեղինաց Ճանշան, տերեւնին Եղեւնեայց տերեւոց նմանելուն համար, Բայց մեր հայերէն անունն յատուկ ծառ մի գուշակէ, արժանի քննութեան եւ գիւտի,;

= Սոպարենի¹ անշուշտ սխալ գրութիւն է Փիլոնի Լուծմանց մի Զեռագրի, քանզի յայլում Զեռագրի յն ԵՐ-Շ բառն, կամ թերեւս Փ/Ճի, մեկնեալ է Սօնու-Շ-ԵՆԻ: Փիլոն Կ’ԸՆԵ ի Մեկնութեան Լինելութեան [= ԾԱՆԳՈԳ] գրոց, Դ. ա. 240. “Կաղնահարը [Կոչին] եւ որք զեղատս եւ զՄայրս եւ զՀամանմանս հատանենն ուր յ2դ ծանօթութեան ի մէջ կը բերէ Հ. ՄԿ. Աւգերեան զբանս Լուծմանց Փիլոնեայ. “Սովորեն մարդիկք՝ որ կամենան ի մայրին գնալ եւ փայտ կտրել, ասեն, թէ “Ի կաղնուտն երթանքն թէպէտ որ այլեւայլ փայտս հատանեն, Փիճի, եւ Սօսի, եւ զԵղատսն, որ է Սօնու-Շ-ԵՆԻ: Սօնու-Շ-ԵՆԻ է պրս. եւ արբ. Ս-ՆԵ-Լ-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր = լտ. Pinus (Կելսիոս, Հ. Ա. 107), գլ. Pin, որ ի Գիրս Վ-Ն-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր ստէպ կը յիշուի Ս-Ն-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր գրութեամբ (տես Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր ի Հ-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր, Թ. 2786), եւ զո՞ Ստեփ. Ուռպելեան, Պամ. Սիւնեաց, ԿԶ, 304 (տպ. Էմին), կը կոչէ Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր, իսկ յն. Էլ ա՛ւ ի գլ. Sapin, Եղեւին՝ ըստ թարգմանութեան ԾԱՆԳՈԳ գրոց, Ի.Ա. 15, Ամիրտոլվաթ զՄԿ-Ն-Ե-Ր-Ե-Ր կը կոչէ հայերէն Փիճի, Հ-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր-Ե-Ր, Թ. 3061. Ի վերջն տեղը Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր փայտի Վկայութեան համար նշանակեալ է Սա. Օրպել. Ը. զոր պէտը է կարդալ ԿԶ. գարձեալ՝ “Հելաղու… Սմբատ խաւրեց Օրպելեան իշխանը ի Բասեն”, պէտք է կարդալ “Հելաղու… խաւրեց զՄբատ իշխանը Օրպելեան ի Բասեն”:

Ի Թ. 2786, Ս-Ն-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր, Հ. Ալիշան կը գլ. “2Գիտեմ ինչ նմանութեամբ կամ յարմարութեամբ գրած է բնախօս մի. “Եդաւ ի սիրան բնական ջերմութիւն, ըստ Կերպի Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր, գոյն թուի կարմիր են խիստ եւ պինտ անախտելի?”, Այս Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր ոչ ինչ բան եւ գործ ունի ա. Սօնու-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր = Փիճի = գլ. Pin, այլ է արբ. Ս-Ն-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր կամ Ս-Ն-Շ-Ե-Ր-Ե-Ր, որ ըստ Բէստէնի է լուբորիանդ, գլ. boriandre, Գիճա: Իսկ բնախօսդ՝ է իշուն Ասորի, զրբյ զբանսն ես այսպէ-

ընթերցած եմ յՈսկեփորկի միում Ս. Ղազարու .
“Եդաւ ի սիրտն բնական ջերմութիւն՝ ըստ
կերպի Առողութէ գոյնն թուխ է- կարմիր, եւ ինչ
եւ պինդ ույղիլելին:

ԾԱՆՈԲԻՆ-ՌԵՆ.

1. Այս անդոյ ծառոյս անուն գործածուած
է ի Հ. Ալիշանէ եւ ի Ավուրեան, երես 422ա. “Հո-
ծեալ բաղմութեամբ եղեւնեաց. նուպարենից եւ
եղերենեաց”:

Ճ. 2286. “Շարի, պտուղն այլ Շար
կոչուի, եւ է կասլայ եւ իր հատերն, տես զայն,
թ. 1332, լո. Bacchae Lauri,: եւ ի թ. 1332,
ի բառն կասլա, Շար՝ կը գրուի հոմանիշ Սար-
դենի ծառոյ, եւ պտուղն եւս կը կոչուի Շարի
պատու:

= Ղար է ուղեղն, արաբերէն անուն
Դափնի ծառոյ, ինչպէս կը գրուի ի թ. 1805.
“Ղար. Դափնի, կասլայն, եւ ի թ. 1332, ի
բառն կասլա, գլ. Laurier. թուրք. St. Քնէ,
արբ. Ղար”, եւ ոչ թէ Շար: Այս Ղար է
տառադարձութեամբ կոր գրեալն ի թ. 1323.
“Կոր, Բժշկարան մի կ'ըսէ՛ թուրքերէն Տէ. Քնէ
Էւժիչ է, այսինքն Դափնոյ հատիկներն: Կորն է
եւ ի թ. 1635, Հայութոր, այս ինքն արբ. Հայու-
թու լուր, պտուղ Դափնոյ: Տես ի թ. 621.
“Եզրեղոյ պտուղ, որ է Հայութուն, որ է
Տափնին: Տես եւ ի թ. 2158. “Հայութուն”,
որ է Տափնին: Տես եւ ի թ. 2158. “Հայութ-
ուր (Հայութուն). Հոփոյ պտուղ, Դափնոյ
պտուղ”:

Դարձեալ ի թ. 1332. “Դայլու-լուր” կաս-
լայի պտուղն գրէ Հին Բժշկարանն, ինչ լե-
զուով? Կոյն բառն է ի թ. 2912, “Տահու-լու-
ր” [տպ. Տէ. Քնաւլու, այլ յերես 682 կ'ուղղուի
Տահու-լուր] = կասլա: Դայլու-լուր եւ Տահու-լու-
ր կամ Տէ. Քնաւլու կամ Տէ. Քնաւլու բառն է, այս
պարսկերէն Տէ. Քնաւլու կամ Տէ. Քնաւլու բառն է, այս
ինքն Դափնի. տես զբառուդի Գէորգ յերես 541,
սիւնակ Ա:

ՃԱ. 2293. “Շաւաշ, Գալիենու բառից
մէջ գրուած է. “Կիկլանիոն (Cyclamen). Արանց
ծաղիկ կամ Շաւաշ”: Տես Թաղթու: —
2381. “Շօշ, գրուած է իրը Թաղթ. Նշանա-
կուած է եւ ի նոր բառհաւաքէ առանց բացա-
տրութեան”:

= Գաղ. Ա՝ կը գրէ “Կիկլամինոն. Արանց
ծաղիկ կամ Շաւաշ. իսկ Գաղ. Բ՝ “Կիկլամի-
նոն, Արանց ծաղիկ կամ Լուն, եւ Գաղ. Բ՝
“Կիկլամինոն, Լուն, Լուն կը գրէ եւ Հ. Ալիշան
ի թ. 949, 192, եւ այս թուի ուղեղն: Հայու-

թն զգլ. Cyclamen կ'անուանէ լուղին, թիւք 192,
759, եւ այլն. ըստ իս Թաղթն, որ եւ Թաղթ, է
գլ. Arroche. տես զայս Աիմ Գաղլ. - Հայ.
Բառագիրս. տես եւ Թաղթի Հայութանին, թ. 764:

ՃԲ. 2369. “Շուրմիայ. Ցիշուած է
իբրեւ վայրի Սամիթ”:

= Ոչ Շուրմիայ, այլ Շուրմայ, ինչպէս
կը գրուի ի թ. 2354, առանց վկայութեան ի
գրոց: Շուրմայի ալ լաւագոյն գրութիւնն է
Շուրմայ, ըստ Զեռագիրի Անտոնիան Հարց Ս. Բարսղի
Վէյս-էրին, թ. 186. “Եւ աւձից աչք յորժամ
ցաւիցեն, երթայ ուտէ զԸ-մրտայ¹, այս ինքն
զՍ-մրտէ լայրէնէ, եւ ողջանայ, ուր տպագիրն
Ս. Ղազարու ունի շուրմայ, եւ ի ծանօթութեան
կըսէ. “Յօրինակին թուի շուրմայ. Ս. Ղազարու
հին Զեռագիր մի կը գրէ Զամրա (Բարսղու Գ,
երես 103): — Շուրմայ սեմական բառ է, ասու-
րերէն Շուրմա, արաբերէն Շի-մրտ, գլ. Fenouil
մարին. որ հայերէն կ'ըսուի Սամիթ վայրենի, եւ
ըստ Բժշկարանաց՝ Հոռոմ Սամիթ (իսկ Սամիթ
լոկ է գլ. Aneth): Պարսիկ անուն Շամրայի է
Ռումինէնէ, Ռումինէնէ (տես ի Գէորգ, ուր կը
յիշուի եւ արաբերէն Շի-մրտ). տես եւ ի Հայ-
քառակին, թ. 2668, Ռումին, Ռումին:

Հ. Ալիշան կը գրէ այլուր, թ. 2269.
“Հայութ? կամ Շուրմա, ծաղիկ մ'է կ'ըսէ Յովլէ-
եղնկացի, որով օձ իր ապականեալ մարմինը
նորոգէ! Անձանօթ է մեզ այդ զարմանալի բոյսդ,
եւ ծագումն անուանն. լսեցընէ քիչ մի
յն չամաճապար, որ գետնամած բոյս մի նշա-
նակէ, կամ ցած Արմաւենի, Հաւանական է որ
Յովլէ. Եղնկացոյ վերագրեալ բանդ՝ նոյն է զոր
ես գտած եմ ի Զեռագիրին Ս. Ղազարու
Ալիշունիք+ ԺԲ, երես 75. “Թէպէտ եւ բոլոր
մարմինն ապականի, երթայ առնու ծաղիկ մի,
անունն Շուրմայ, եւ զզոհեալ մարմինն նովաւ
ողացնէն, Եթէ համեմատենք զբանսդ ընդ գրե-
լցին ի Ալիշունիք, կարծեմ թէ Շուրմայ, եւ Շամրա-
կը նշանան: — Շուրմայ, զոր կը յիշատակէ
նոր Հայկլ. ի Տաղարանէ, նոյն է թէ այլ ինչ՝
չգիտեմ.”

“Սոսկալի պայծառ ծաղիկ,
Շուրմայ ծաղիկանց անդրանիկի,,:
ԾԱՆՈԲԻՆ-ՌԵՆ.

1. Ճշդիւ զնոյն կ'ըսէ զօձից եւ Ամիրտուլվաթ-
ընդին անուամբ, որ է Շուրմայ, Սամիթ լայրէնէ. տես
Հայքառակին, թ. 2668:

ՃԳ. 2381. “Շօշ = Թաղթ,, եւ այլն:
= Տես ի համարն ՃԱ:

Ճ. 2558. «Պլէնուի, այսպէս գրեն բժշկարանք՝ Սիրէճիւպին¹ (Քացախամեղը) զուգելու նիւթոց կամ հունտերու հետ, թերեւս ուղղական բառն ըլլայ Պլէն»:

= Հոյլուունի կը գրէ այլուր, ի թ. 2570. «Պլէնուի, Ամիրտոլվաթայ բառագրոց մէջ յիշուի Հոյլուուի, որ է Օշնդրին տակն,» ի թ. 1009, երես 239, տողք 1—2, Պլէնուի կը նշանակուի իրր հոմանիշ Խաչափայտի կամ Փենունայի, գլ. Pivoine, անդ, երես 240, տողք 1—2, «Հոյլուունի [այսինքն՝ Հոյլուու] Պլէնուի, որ է Օշնդրին տակն,» ի թ. 3253, երես 655. «Ուրիշ լաւ Օշնդր բերող տեղուանց հետ յիշէ Ամիրտոլվաթ] Ուսը եւ Տարսոնն այլ, նա եւ Ռուսին, զրդ Միւ Հերացի՝ Հոյլուու Օշնդր կոչէ: Յիշուի եւ Օշնդրի բան, որ առանձին անուամբ Պլէնուուի այլ կոչուած է,» ի թ. 66. «Աղուիսակ, Գուցէ վերինն ըլլայ (Ալոււիձակ), բժշկարան մի կ'ըսէ. Թէ ձեռն ուռել լինի՝ զսորա (Լօշտակի) [թերի թուի] եւ զՀոյլուու Աղուիսակն ընդ յիշրար ծեծէ եւ ի վերայ դիր,» Ուրիշ տեղ ալ կ'իմացընէ Աղուիսակի ինչ ըլլալը. «Հոյլուու Աղուիսակ՝ որ է Օշնդրն,» Հոռոմ ըսելով ալ կ'իմացընէ որ տեսակ մի է սա, իսկ բուն Աղուիսակն [տպ. Աղուիձակն] ուր տեղացի է:

Աղուիսակ (եւ ոչ Աղուիսակ), Պլէնուի, Պլէնուուի կամ Պլէնուուի ի վերոյեղեալ վկայութեանց կը յայտնուի որ մի եւ նցյն բոյն է: Ուղեղ գրութիւնն թուի Պլէնուուի (Աղուիսակ նոյն բառի սիսալ ընթերցուածն կ'երեւի, Պլիութեալ ընդ Ա, Տ շփոթեալ ընդ)։ Հաւանական է թէ Պլէնուուի կը նշանակէ յունարէն Աֆօնիուն, զօր մեր նախնիք ի վաղ ժամանակաց հայացուցած են Աշխնու ձեւով, եւ Հոյլուու վիտակ նոյն է ընդ Հոյլուու Աշխնու յիշատակեալ ի Ախիթարայ Հերացոյ, ԽԱ, 126: Զբանն Ամրտոլվաթայ «Հոյլուու Պլէնուի, որ է Օշնդրին տակն,» պարտ է իմանալ «Հոյլուու Պլէնուի, որ է [Հոյլուու] Օշնդրին տակն,»:

Ծանօթութեան.

1. Գրելի էր Ալրէնէնէն-դին, արք. Ալրէնէնէն-դին, որ է պրո. Ալրէնէնէն-դին [= Ալրէնէն Քացախ, Ենիկ-պին, Մեղը], գլ. Okymel, Հայերէն Քացախամթան՝ ըստ Բառից Գաղիանոսի: M. Devic կը գրէ Sikendjoubin ի բառն Տéréniabin, ծան. 7: — ի թ. 808, երես 194, Քացախամթան կոչելի էր Ալրէնէնէն-դին, եւ ոչ Օշարակ:

Ճ. 2617. «Պրոտոս, Պրոնթոս, անունն յայտնէ յունական ծագութն եւ աւանդութիւն, ըստ որում Հերա մեծ դիցուհի ան-

գամ մի իր վրայ ձգէ Աստղկան պատմուածանը եւ աչա նոյնժամայն բղիսեաց երկիր ամենազան ծաղիկս, Վարդ եւ Մանուշակ եւ Շուշան, Պրաւնթոս եւ Յակինթոս,, որպէս գրեն Տանապատճառք մեր, յորոց համառօտելով Յովհ. Եղմնկացի կ'ըսէ [գնելի էր թէ յնը գիրս]. «Մանիշակս, Շուշանն, Պրոտոսս եւ Յակինթոս,, Պրոտոս՝ հաւանօրէն է Protius, որ եւ Balsamea, տաք երկիրներու բոյս, ուսկից զտուի Բալասանի նման հիւթ մի: Մեր յիշողքն այս [տպ. այս այս] անունն առած են ի նոննոսէ, որ կ'ըսէ «Կրովկոս (Crocus, Քըքում), Պղովկոսս եւ Յաթինկոս [sic], Կայ Plotia տունկ մի, որ կոչուի եւ Մյրսին,,»

= Պրոտոս, Պրաւնթոս կամ Պրոնթոս եւ Պղովկոսս աղաւաղեալ գրութիւն են Վ-դ-ր-ս = յն. Λωτός բառի, զորմէ կ'ըսէ Alex. 1. Lotus ou Mélilot, ou autre plante de cette famille servant de fourrage, d'où par extension Fleur des prairies, herbe, fourrage, surtout chez les poètes. 2. Lotus ou Nelumbo, espèce de Nénuphar, plante aquatique d'Égypte. 3. Lotos ou Jujubier, arbre d'Afrique; fruit de cet arbre, vanté par Homère [այս է որ յշն բառիւ Հոյլուու կը կոչուի յԱշխարհագրութեան Խորենացոյ, իսկ ի բառու գաղիանոսի արարերէն բառիւ Նեբիւն-ն, որ յամենայն Զեռագիրս սիսալ գրեալ է Ներզիւնի եւ սովին սիսալ ընթերցուածով մասալ ի մեր այժմու բառարանս եւ յայլեւալ գիրս]. 4. Céltis ou Micocoulier, arbre, Պրաւնթոսս իւ Պրոտոսս գրութեանց աղբիւրն լինելով Կոննոսս ինչպէս կ'ըսէ եւ Հ. Ալիշան, Հարկ է ստուգել նախ զնոննոսի Պղովկոսսն, որոյ ուղիղն է ըստ Վ-դ-ր-ս:

Կոննոս, ի Մեկնութեան Առասպելաց Գ. ՀԴ, կը յիշատակէ ի Հոմերի Իլիուանի ԺԴ երգոյն՝ թէ ինչպէս Հերա առ ի խափանել կԱրամազգայ ձեռնուութիւնն Տրովագացւոց կողմանն՝ լաւագոյն հնարս կը համարի քունել ընդ գիցահօրն. որպէս զի մինչդեռ սա ի գիրկու իւր կը զուարձանայ՝ տկարանան Տրովագացւոց եւ զօրանան Ցցնք. «Զայսոսիկ Խորհելով [Հերայ], առեալ զզարդսն ամենայն ի կեստէն Ափրու դիտեայ. . . զարգարեալ ելանէ առ Զեւս, եւ շարժէ զնա ի տոփանս եւ ի պակշոտութիւն: Ե՛ ապա երկիր բխեաց զնոտս եւ զծաղիկս, որզա՞ կրովկոս [յն. Կրօխօս, գլ. Safran], Վ-դ-ր-ս [2 Պղովկոս, յն. Λωτός], եւ Յակինթոս [2 Յատինկոս, յն. Կάռիւծօս, գլ. Jacinthē]

զոր Հ. Արսէն բագրատունի թարգմանած է
յիշելուն, ԺԴ, 346.

“Ասաց, եւ ամուսնոյն գիրկս արկ զաւակըն
Զըրուանեան.

Ընդ նոքօք ծընաւ Երկիրն աստուածեղէն
Բոյս նորազուարձ,

Ըզներգին ցօղալից եւ ըզքըզում եւ
ըզչօրուտ,”

բայց Ներգին, որ ու զլելի է նեբէն, բառ
արաբացի, ոչ է Alexandreի Բառարանին առա-
ջին կամ երկրորդ նշանակութիւնն՝ յոր միտո-
մայն կարէ հասկացութ Հոմերին Առտօս, այլ
Յոր նշանակութիւնն՝ որ է Պառուղ, զորմէ խո-
նարհագոյն։ Բախտաւոր ենք որ ի նոննոսի
թարգմանչն յունական ձայնի Ղոզերու Կոչե-
ցեալն՝ հին հայերէն գեղեցիկ անուամբ թարգ-
մանեալ է ի Հինգերորդ դարու՝ Ս. Գրիգորի
Նողիանզացւոյ ՅԱՅ-ՔԱ-ՀԱ-ՀԱ-ՀԱ-ՀԱ-Յ ՅԱ-Յ-
ՀԱ-Յ (զըր յիշեցի եւ ի համարն Լ)։ “Զի՞նչ եւ
պանչելի խանճակութիւնն Ամպայարուցին եւ
պանծալոյն Հոեայ, յորժամ զնոսա ամաշեցու-
ցեալս [ամաշեցեալս?] հաւանեցուցանէ ի մի-
ջաւրէին, թէպէտ եւ բանարարքն հանդերձ
չափովքն սղբիցեն զնա, Անտր ի ներքոյ տա-
րածելով ցաւղալիցո, եւ Քրքում ի Վեր բու-
սեալ յերկրէ, եւ Նարդոս, (տես զայս յիշ
Գաղղ-Հայ. Բառագիրս ի բառն Lotus): Այս-
չափ միայն գիտէինք ՅԱԳ աթանգեղէ, երես 480,
Բ. տպ., թէ Անտր ծաղիկ մի է, ինչպէս կ'ըսէ
եւ Հ. Ալիշան ի թ. 107, որում անծանօթ է
Նազիանզացւոյն Անիար = Առտօս։ Կը յիշեմ
թէ որչափ ախորժեցաւ մեծանուն բագրատու-
նին երբ յամին 1866 ցուցի նմա զայս տեղի
հայերէն Նազիանզացւոյն՝ զըր ինքն չէր կար-
դացած։

Եկեսցուք ի Նեբէն, որ ի գաղ. Ա եւ Դ՝
գրեալ է “Ղոտոս, Ներգինն, եւ ի գաղ. Բ՝
“Ղոտոս, Ներգոյնն, Ներգինն եւ ամենայն բա-
ռաւանք, Ներգինն կամ Ներգոյնն եւ Հայքո-
յնն, թ. 2196, որ կը յոյէ զայն ի Լուրու:
Վաղուց կասկածելի երեւցած էր ինձ այս բառ¹,
քանզի գտած էր ի թարգմանութեան դեղոց.
“Նբէն. Բոյնչ”, եւ ի M. Devic, “Nabca;
fruit d'une espèce de Jujubier. Chez nos
botanistes, le mot s'écrivit aussi nabca,
nabqah, nabach, napecas, nabeca,
nebbek. C'est l'arabe nabiqa, nibqa,
Rhamnus nabeca, dans Freytag.” Գար ապա
եւ այլուր թէ Հոմերի Առտօս պտուղն էր տեսակ

մի Յունապ. “Le Jujubier lotos (լոտոս Zizyphus lotus) croît en abondance sur les côtes d'Afrique et dans l'île de Zerbi², l'ancien pays des Lotophages; c'est son fruit, dont la saveur agréable faisait oublier leur patrie aux voyageurs qui en avaient mangé.” Emm. Le Maout, Botanique, երես 230. Համեմատէ ընդ Վերոյգրեալ Լառտէս բառի ՅԴ Նշանակութեան, Lotos ou Jujubier եւ այլն: Կելսիոս (Հ. Ա. 20—24) զայն ծառ՝ որ կու տայ զNebicon պտուղն՝ կը կոչէ լոտ. Lotus Cyrenaica, եւ արաբերէն Majisch Sidra, ըստ Աղեքսանդրացւոց՝ Connar. “Majisch nomen est Arabicum, et dicitur Graece Lotus.” — Sidra species Loti arboris cuius fructus Nebicon appellatur. — “Sedrah (ըստ D'Herbelot, Bibl. Orient.) est une espèce d'arbre, que nous appelons le Lot [այս ինքն Lotus], que les Arabes appellent encore d'un autre nom, Nobak, et quelques commentateurs de l'Alcoran disent, que les tables de la loi que Dieu donna à Moïse, étaient faites de ce bois.” — Կը յիշէ Կելսիոս եւ զConnar յԱթենէսոսէ, որ գրեալ է յ'Alex. Կօնνարօս, եւ կը մեջնորդի Եպսէ արբրիսսան էպինոս (Voyages du chevalier Chardin en Perse, édition Langlès, Paris 1811), Հ. Ա., 293—294, ի ծանօթութեան. “Le mot Sedrah, plus correctement Sedrah, est le nom des arbres de l'espèce du Lotus, dont les fruits se nomment Nébiq et Nebq, suivant le Vān-qouly, cité par Meninski; mais suivant Ebn-Beithar, cité par don Banqueri, c'est le fruit du Nebq ou Alisier; et suivant Abou-zakharyā, Nebq est le même arbre que le Enāb [= աբբ. Ի՛նասպ, Յունապ, Յունապի], et désigne le Jujubier.” Խակ Գէորգ կ'ըսէ պարզապէս. “Քէնար. Է տեսակ իմն մրգոյ, թուրքերէն Սիրէ Էլիջնէն. տես Վերագոյն Connar կամ Կօննարօս, եւ Sidra, Sedrah. Յայս ամենայն հեղինակութեանց կը հաստատուի որ Նախնեաց Լառտօս պտուղն էր Յունապ, կամ տեսակ մի Յունապ, Լուրու: Ըստ Խորենացւոյ Աշխարհագրութեան³, Նեբէն կամ Նբէն ոչ է հայ բառ՝ այլ արաբացի, Nabiqa, Nibqa, Nebicon. թէ այն ծառ որ կը բերէ զայս պտուղն՝ կը կոչուի արաբերէն Majisch,

եւս՝ Sidra, ըստ Աղեքսանդրացւոց Կόννարօս
թէ ծառն եւ թէ պտուղն, որ է պրս. Քէ-Ն-ր,
Թուրքերէն Սէրբ Եւդին. եւ Հատիներէն Lotus
Cyrenaica.

Լուսու կամ ներին պտղըն հայերէն
անունն է Բաբն՝ ըստ Թուրք. Դեղզ, “Նրկն.
Բաբն” : Իսկ ի Բառս Գաղինանսի երիցս Բաբն
կը դրուի իրը Հոմանիշ Կ-լ-լ, Մի-լ-լ-ն, Մո-
ն-լ-ն-է բառից՝ զորոց եւ ոչ զմին կարողացած
եմ ցարդ ստուգել: Նոյնպէս եւ Ամիրտոլվաթ
թէպէտ Բաբն կ'անուանէ զարարականն Մ-յ-
[= Majisch. տես Վերագոյն], այլ կը շփոթէ
զիս՝ Պղպեղի Նմաննեցնելով. “Մ-յ-ս, որ է Թուրք
բառով Տ-լ-ս-ն, եւ Հայն Բաբն կ'ասէ, եւ իրենն
վայրի Պղպեղ կու ասեն, եւ քան զՊղպեղն՝ այլ
մեծ կու լինի, եւ միրգն քաղցր կու լինի եւ
անուշամ կու լինի⁴. երես 205 verso. Հայ-
բանակն ի թ. 387, Բանցի, Բանցնէն կը կոչէ
զծառն, առանց վկայութեանց ի զրոց. “Պտուղն
այլ որ Յունապի գունով եւ փրկրիկ է, Բաբն...
Թուրքերէն Չ-լ-ս-ն-է⁵: Գալիինոսի բառից մէջ
կան քանի մի անսառոյց եւ խանգար բառեր՝ որ
այսոր զուգուին. Ն-բ-ն (Ար. Նըթք), Քօն-ր?
Կ-լ-լ...: թէ ոչ մի եւ նոյն՝ այլ մօտ ազգակից
է Բանցին ընդ Լգդենոյ (զոր տես). երկուքն
այլ լու. Celtis, ետքին Celtis Australis [= գլ.
Micocoulier] կոչուի, իսկ առաջին Celtis Occi-
dentalis. Տեսակը որ Alexandre եւս Լատօս
բառի 4դ նշանակութիւն կը զնէ Celtis ou Mi-
cocoulier. Նյոնպէս տեսանք թէ Ն-բ-ն = Նբին
եւ Քօն-ր Բնչ են: Նբ-ն = Բոյնչ, եւ պրս. Քանար,
տես եւ ի թ. 2172 Հ-յ-բ-ն-ս-ին, ուր կը յիշուի
եւ արր. Ալոր, այն զըր ես գրեցի Sidra, Sedrah
մի եւ նոյն է Ամիրտոլվաթայ Սէրբ կոչածն ի
թ. 940, ուր սխալ հասկացուած է “Ճ-թրին”:
Տես եւ ի թ. 3209, Քո-ն-ա-ր⁶ = Նտղի, ուր
Քո-ն-ա-ր բառի պարսկերէն “Կրակի առաջին
կայծ, նշանակելն անծանօթ է ինձ: Դարձեալ
յերես 461. “Նբէ. տես Նտղին: — Ի մէջ
բերեմ պատուական վկայութիւն մի Բանց ծա-
ռոյ յ՛ժր դարէ” որ ի Հայբանակն չգտնուիր.
“Եւ իմ գտեալ զակն բիւրեղ՝ եկի առ ծառովն
Բանց!⁷, զոր ասեն Հովանի [տպ. Հովանի] Բար-
տոմայ աբքայի, եւ աղաւթեցի անդ զվեց աւր”.
Պատմութիւն Վերաց. (Ա. Ղազար, 1884) երես 48 զըր
Brosset, Hist. de la Géorgie, Additions et
Éclaircissements à l'Hist. de la Géorgie,
Ire Partie, Chronique Arménienne (St. Pétersbourg, 1851) երես 22, թարգմանած
է. “Pour moi, ayant trouvé l'œil de bérylie,

j'allai sous un arbre nommé Brintch, dont l'ombre, dit-on, était recherchée du roi Bartam. թուի թէ վրացիք ի Հայոց առած նի-
շբանչ անուն ծառոցս. քանզի նոյն իսկ ի վրաց-
երէն բնագրի Պատմութիւնն Արց (Hist. de la
Géorgie, Ire Partie, St. Pétersbourg 1849
երես 103) Brindj գրեալ է, զրոց գալլիկերէն
Հոմանիշն հետագօտել փոյթ չէ ունեցած բրոսէ
„Elle y vit [sainte Nino sur le plateau] su-
pied quelques arbres, de ceux que l'on ap-
pelle Brindj, beaux, élancés, ayant de
hautes branches, dans l'endroit où le ro-
Bartam venait jouir du repos et de la frai-
cheur“.

[Ըստ Լիտրէի Lotus կը կոչուի եւ փշու
թուփ մի, „Le Rhamnus* spina Christi
qui a servi, dit-on, à faire la couronne de
Christ“, Նշն զPaliure, ի Լիննէսուէ անուանեալ
Rhamnus paliurus, որ է փշալից թուփ
Նման Յունապւոյ, կը կոչէ այլով անուամբ Էրին
du Christ, այսպէս եւ Alex. զ. Պալιուրո
կ'անուանէ գլ. Paliure, vulgairement Épin
de [sic] Christ, arbrisseau épineux. Հայոց
աւանդութիւնն թուփ, թէ այն փւշն՝ որով
Քրիստոսի դահիճք պսակեցին զնա անդթու-
թեամբ՝ կոծով անուանեալն է, քանզի կ'ըս-
թու. Վանական Վարդապետ ի Հարցմունս իւր
“Հ. Փշեղէն պսակն որպէս էր: Պ. Կեմ ոլորի-
ցին, եւ յամեն ազգ փշէ ի ներս հարին. եւ զայի
որ կոծով ասենն թագաձեւ ի վերայ դրին. Հ-յ-
բ-ն-ս-ին չունի զայս վկայութիւն ի կոծով, թ. 1451
Ալուսէ Հ. Ալիշան ի թ. 842. “Կաւանդեն ոման
յարեւելս, թէ Քրիստոսի փշեղէն պսակն այսոն
[այս ինքն գլ. Framboisierի] Ճիւղերէն ոլոր
րուած ըլլայու”]

Ծ-ա-ն-օ-ն-ն-ի-ն-ն-.

1. Յայս սակս գրած եմ յիշ Գաղլ. - Հ-յ-
Բառագիրս, ի բառն Lotus, 37 նշ. “Լուտո-
ներգիրս (?)”:

2. Gerbi կը դրէ Dezobry. „Menin-
Girba, ou île des Lotophages, ancien-
île de la Méditerranée, sur la côte N.E. de
la Numidie, dans le golfe de la Petite-Syrt
produisait beaucoup de lotos. Aujourd'hui
Gerbi.”

3. “Լինի յԱփրիկէ բանջար ինչ Լուտ-
անուն, զոր թէ ուտէ ոք՝ զհայրենիսն մոռանուց
տպ. 1865, երես 597: — Կայ [յԱփրիկէ] բա-
նջար [տպ. բանճար] ինչ Լուտոս անուն, զոր թէ
ուտէ՝ զհայրենիսն մոռանայ, ասէ Հոմերոս.”

* Rhamnus է գրածու.

1881, երես 18: Քննելի է թէ ուստի առած է Խորենացի բնական անուաննել դիմում:

4. Զայս վկայութիւն Ամիրտոլվաթայ՝ Հ. Ալեքսան կը գրէ ի թ. 892, Լդդենի, գլ. Micocoulier. “Եւ Հայոն Բայնը կ'ասէն բառերն չկան ի Հայքին: Նկատելվոր Ամիրտոլվաթ զ' Բուհնչ և կը կոչէ արաբերէն Մայս, եւ թուրքերէն Տաշ, թերեւս Մայս-լուն: Կաղմաւ, եւ ի բառից Մայս = Մայս, Տաղաւուն = Թուշաւ:

5. Գեորգ թուրքերէն Հենլուն կը կոչէ զպր. Քննելին եւ զարբ. Հայութիւն Հայութ, որ է Բեւեկոյ պառող, տես անդ եւ Խնձեւ եւ Խիւնչ, արբ. Հայութիւն Հայութ, թուրքերէն Հենլուն, արք. Մեւելիւն կամ Մեւելիւն: Էմինեան Lotus բառի համար կ'ըսէ. “Սերգիան, ծառ ինչ եւ միրդ. Հենլուն: եւ ի Micocoulier [որ է Celtis australis] կը գրէ. “Սերգիան. Լոտուս. Հենլուն: Հայութ:

6. Թերեւս այս պրս. Քիւնոր, թուրքերէն Ալորէ էեկչէ կոչուած պառողն է (- եւ ոչ “ծաղկեն, - ինչպէս կ'ըսէ Հ. Ալեքսան ի թ. 3200)՝ Քնուուն անուամբ յիշառակեալ յնդաթանգեղ, 479, բ. տպ. “Ոերկեւիլն, եւ Մուրտն, եւ Ընդուղն, եւ Կոնուն, եւ Համարուկն, եւ Թութն, եւ Կուռան, եւ Հոյնն: Սորա ծառն է հաւանականաբար Քնուուն (Հայութիւն, թ. 3199), որ կը գտնուի ի համառօտ բանին “Յաղագ” ծառոց, (տեսի համարն ՀՕ, ծան. 2). “Թթենիք, նշենիք, Քնուունիք, փշատենիք”: Langlès ի նմին Գ հատորի Ուղեւորութեանց Շառդէնի, երես 293, զպր. կ ո ն ա ր ն ո յ ն ի կը գուն ընդ գլ. Cornouiller, որ է Հոյնի, Դաւարայ: Կայ եւ ասորերէն Քիւնոր, Քիւնոր, Sorbus arbor [= գլ. Sorbier կամ Cormier] (Payne Smith, Thes. Syr., ի նշանագիրն Քիւնոր, Coph, Φραկ և էջ 1769):

7. Տպագիրն սիսալ կը գրէ Բանչ, նոյնպէս եւ Նոր Հայկղ. ի Յաւելուածին. “Բանչ, անուն ծառոց առ վրացիսոյ. յորմէ եւ Առձեռնի Ա. եւ Բ. տպագրութիւնք. սԲանչ, ծառի մը անուն ի Վիրուն:

Ճ. 2632. “Ջոլիրան. տեսակ մի նշանակած է բառհաւաք մի”:

= Ուղեղն է Քունուոր, որ Ճունիւուր ձեւով կը գտնուի ի թիւսն 1904, 2227. եւ է պրս. Կեւնուուր, արաբացու, եալ Ճունուուր. “Խոշոր բազմաթերթ եւ կարմիր ծաղկե վայրի նունենոյ, արպ. Ճունուուր Մըւր. Շերազեցիք Ավունուուր, ուրի: [= Վարդ հաւիրթերթի], (Գեորգ), Բալաուտ, զոր տես յիմ Գաղլ-Հայ. Բաշ- ուագիրս. Ջոլիրան սիսալ գրութիւնն է ի թարգմանութենէ գեղց. “Ջաւլիրան, շուան ծաղկեն. յորմէ եւ Նոր Հայկղ. ի բառն նուռն. “Ի բժշկաբանի [իմա՞ ի թրգմ. Գեղց] ... ազդինչ նուան Ջոլիրան Կոչեն: Ուղեղ կը գրուի ի Բժշկ. Ա. 143. Բաղասին [յն. Վականաց գումարածի թիւն Ռածնթ (?) Սեկուեմբերի ԺԲ]:

Ճունուուր, որ է նուան ծաղկեն: Իսկ Գաղլ. Ա. Բ. Գ. Գ.՝ “Բաղասին [ընթերցիք բաղաւասին]. Կուան ծաղկեն: - Ի թ. 2227, յն. Վականաց գրեալն՝ ուղղելի է Վական օտարուու:

Ճ. 2655. “Ջրման Հուր, եւ այլն: = Ուղեղն է Ճունուուր [այս ինքն Ճունուուր] ջուր. տես ի Համարն Զը:

(Ճունուուրի կողմէ)

Հ Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՍՈՓԻԵՑԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑՆ ԲԱԿԵ ԳՏՆՈՒԵԺ
ՏԵՊԵՆԱՔ ԱՐԵՐՈՒ ԸՆԴՈՐԻՆ ՍԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.

Այս է տապան Շուռութեցի Ավետիկի որդի մահտեսի Պետրոսին որ փոխեցաւ առ Աստուած թվին Ռծէ, թվին Նուէմիւերին:

2.

Այս է տապան Շոոօթէցի Հայրապետի որդի մահտեսի Ցուլսաննէսի որ փոխեցաւ առ Քրիստոս Ռծծծլ յունիսի էին:

3.

Այս է տապան Շոոօթէցի Սուրենազի որդի Բալի որ փոխեցաւ առ Քրիստոս թվին Ռծձին մայիսի ԺԵ:

4.

Նայեցարուք ծնունդը երկրի ի սուն տապանը որ տեսանի, եղեալ, կայ, աստ ի պահեստի, մարմին առըն սարեպաշտի, Սա եր յերկրէն նախշըվանցի եւ ի գեղջէն Շուռութեցի, Տօլնց, Աւետիքի որդի, ծատուրին՝ որ փոխեցաւ առ եւ ասաէք. հարմեղամի թիւն Ռծնթ (?) Սեկուեմբերի ԺԲ:

5.

Այս է տապան հանգստեան Շուռութեցի՝ Եավրումնց, Աւետիքի՝ որդի՝